Χτίζοντας κοινότητες της τροφής προς ένα συμμετοχικό πλαίσιο για την ενδυνάμωση των τοπικών αγροδιατροφικών συστημάτων

Ρήγας Ζαφειρίου[1], Αθηνά Κουτσούκη[1], Ναταλία Ρουμελιώτη[1]

[1] Μεσογειακό Ινστιτούτο για τη Φύση και τον Άνθρωπο (MedINA)

rigas@med-ina.org

Πανελλήνιο FORUM 2026 Αγροοικολογίας

MedINA

Εισαγωγή

Το αγροδιατροφικό σύστημα της Ελλάδας βρίσκεται σε παρατεταμένη κρίση. Αδυνατεί να διασφαλίσει την οικονομική βιωσιμότητα των παραγωγών, την ανθεκτικότητα των αγροοικοσυστημάτων, την κοινωνική δικαιοσύνη στην ύπαιθρο, και να διαφυλάξει τη μοναδική αγροδιατροφική κληρονομιά της χώρας. Μεταξύ 2007 και 2021, ένας στους τρεις μικρούς παραγωγούς διέκοψε τη δραστηριότητά του[1]. Μόνο το 2025, οι απασχολούμενοι στη γεωργία μειώθηκαν κατά 16.9% (77.000)[2], αφήνοντας πίσω όχι μόνο ακαλλιέργητα χωράφια αλλά και κοινότητες που χάνουν σταδιακά τη δυνατότητα ανανέωσης και συνέχειας. Η αντιμετώπιση αυτών των δομικών προκλήσεων απαιτεί νέες ολιστικές προσεγγίσεις[3,4].

Σχήμα 1: Ανάπτυξη των Κοινοτήτων της Τροφής κατά την υλοποίηση επιχειρησιακών σχεδίων

Μεθοδολογικό Πλαίσιο

Με βάση την πολυετή εμπειρία του MedINA στα αγροδιατροφικά συστήματα και στις συμμετοχικές διαδικασίες, και με εφαλτήριο τη διαφύλαξη της ιδιαίτερης αγροδιατροφικής ταυτότητας κάθε τόπου, η έννοια των «Κοινοτήτων της Τροφής» (ΚτΤ - food communities) εισάγεται ως ένα πρακτικό μοντέλο συλλογικής δράσης.

Το μοντέλο βασίζεται στην προσέγγιση INCREAte[5] ενσωματώνοντας στοιχεία από την αξιολόγηση συμμετοχικών έργων και την εμπειρία από τα Εργαστήρια Έξυπνων Χωριών του ευρωπαϊκού έργου INSPIRE[6]. Κατά την εφαρμογή του, οι κοινότητες αποκτούν σταδιακά πρωταγωνιστικό ρόλο στην ιεράρχηση των αναγκών τους και στη συνδιαμόρφωση καινοτόμων λύσεων (Σχήμα 1).

Συνδιαμορφώνοντας Κοινότητες της Τροφής

Αντλώντας από τη βασική φιλοσοφία του INCREAte[5] αλλά και τη διεθνή εμπειρία σχετικά με την αγροοικολογική μετάβαση[3], η προσέγγιση είναι μη γραμμική, επιτρέποντας κινήσεις μπρος-πίσω μεταξύ των βημάτων, αλλά και προσαρμοστική, ενσωματώνοντας νέα δεδομένα από τις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες. Παράλληλα, λειτουργεί ως ευέλικτη εργαλειοθήκη: σε κάθε βήμα οι ερευνητές/σύμβουλοι μπορούν να επιλέξουν τα καταλληλότερα εργαλεία[5].

Για να είναι μια παρέμβαση αποτελεσματική, απαιτείται στροφή λογικής από μεμονωμένα έργα και μελέτες σε μακρόπνοα συμμετοχικά προγράμματα. Η μεθοδολογία προσαρμόζεται στον βαθμό ετοιμότητας κάθε κοινότητας. Έτσι, οι ΚτΤ είτε ενδυναμώνονται μέσω προγραμμάτων, είτε δημιουργούνται από την αρχή. Στο πλαίσιο ενός επιχειρησιακού σχεδίου, συγκροτούνται σταδιακά ως συλλογικές οντότητες[7] με ποικίλες μορφές οργάνωσης (φόρα, δίκτυα, πλατφόρμες, επιτροπές, ομάδες, οργανώσεις, κ.ά.), ενισχύοντας τη δυναμική και τη συνέχεια της μετάβασης.

Κοινότητες της Τροφής

Οι Κοινότητες της Τροφής αποτελούν συμμετοχικά πλαίσια και σχήματα συλλογικής πρακτικής που κινητοποιούνται γύρω από την τροφή ως ταυτοτικό στοιχείο με φυσική, πολιτιστική, κοινωνική και οικονομική αξία και συνδιαμορφώνουν λύσεις βάσει των προτεραιοτήτων τους, συμβάλλοντας στον μακροπρόθεσμο μετασχηματισμό των τοπικών αγροδιατροφικών συστημάτων (Σχήμα 2).

Οι κοινότητες αυτές επανατοποθετούν την τοπική κοινωνία στο επίκεντρο, ως θεματοφύλακα της παραγωγής, κατανάλωσης και διακυβέρνησης της τροφής. Μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες συν-σχεδιασμού, ανταλλαγής γνώσης και συλλογικής δράσης, οι τοπικοί δρώντες συνδημιουργούν δεσμούς αμοιβαιότητες και εμπιστοσύνης, κοινές αξίες, πρακτικές, μορφές συσχέτισης και συνεργασίας, και δομές διακυβέρνησης, προς ένα συλλογικό όραμα[9].

Αγροοικολογική Μετάβαση

Οι ΚτΤ συνδέονται κυρίως με τα επίπεδα 3-5 της αγροοικολογικής μετάβασης του Gliessman[4]. Ως βασικό στοιχείο ενός ολοκληρωμένου μεθοδολογικού και επιχειρησιακού πλαισίου, μπορούν να κινητοποιήσουν τους τέσσερις κρίσιμους άξονες της μετάβασης: τη συμμετοχική διακυβέρνηση, την αλληλέγγυα οικονομία, τη συνδημιουργία γνώσης και την αγροδιατροφική ποικιλομορφία[3], και να συμβάλλουν στους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης[9].

Η κλιμάκωσή τους προϋποθέτει προγράμματα ευαισθητοποίησης και κατάρτισης καθώς και υποστηρικτικές πολιτικές σε περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Τέλος, είναι απαραίτητη η περαιτέρω διεπιστημονική και συμμετοχική διερεύνηση της αγροοικολογικής μετάβασης και του ρόλου των ΚτΤ, καθώς κάθε περιοχή ακολουθεί τη δική της αναπτυξιακή πορεία[4].

Σχήμα 2: Οι Κοινότητες της Τροφής στο πλαίσιο της αγροοικολογικής μετάβασης: δομή, επίπεδα και κρίσιμοι άξονες

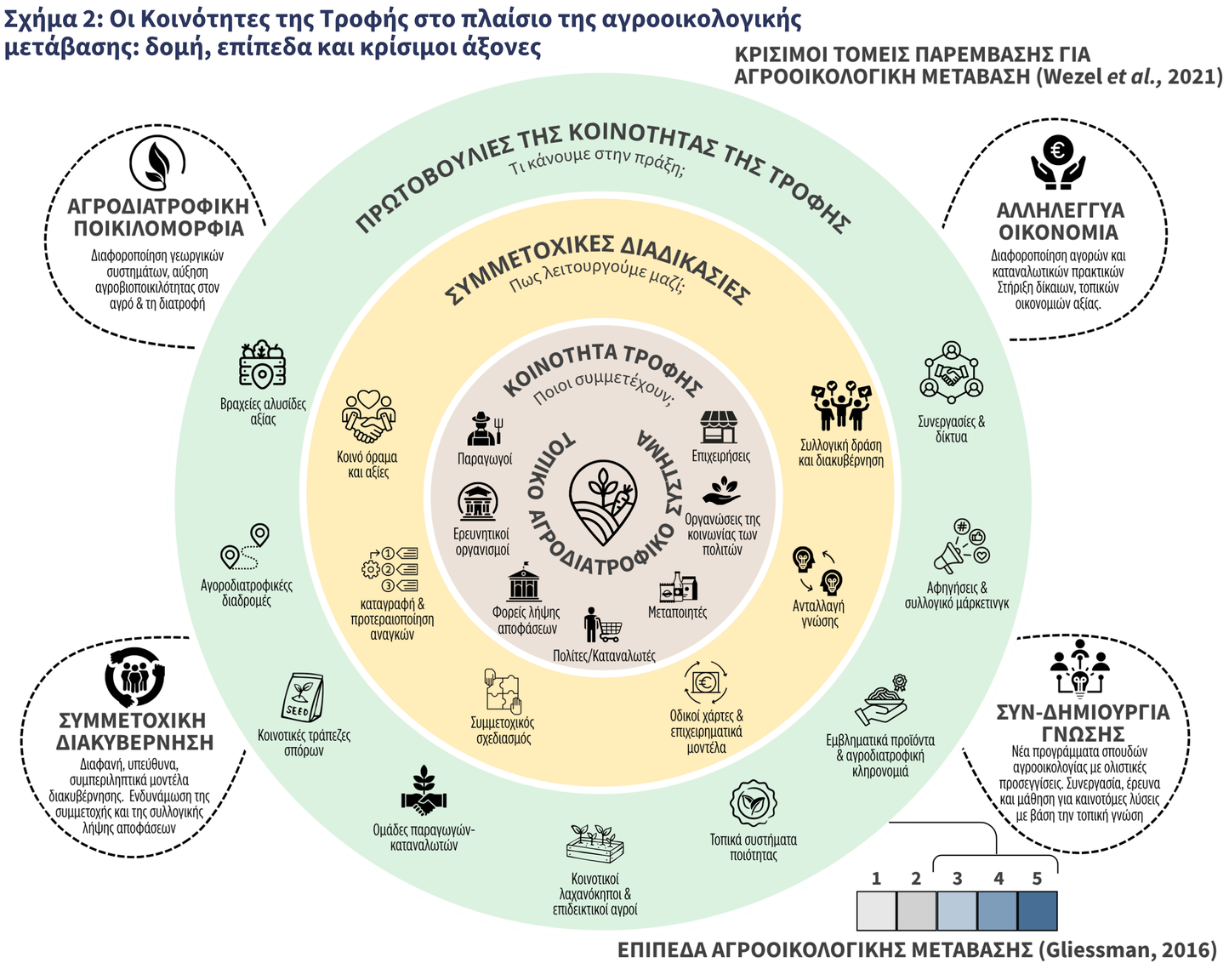

Βιβλιογραφία

1. Greenpeace. (2024). *Industrialisation or shutdown. How EU farmers are pushed toward industrialisation to remain active (in Greek).* Link
2. Greek National Statistics Authority [ELSTAT]. (2026). *Labour force survey, 4th quarter 2025* (in Greek). Link
3. Wezel, A., Gemmill Herren, B., Bezner Kerr, R., Barrios, E., Rodrigues Gonçalves, A. L., & Sinclair, F. L. (2020). Agroecological principles and elements and their implications for transitioning to sustainable food systems. A review. *Agronomy for Sustainable Development, 40*(6), Article 40. https://doi.org/10.1007/s13593-020-00646-z
4. Gliessman, S. (2016). Transforming food systems with agroecology. *Agroecology and Sustainable Food Systems, 40*(3), 187–189. https://doi.org/10.1080/21683565.2015.1130765.
5. MedINA (2018). *The INCREAte approach on integrating culture and nature for better conservation outcomes: Application manual & toolkit.* Mediterranean Institute for Nature and Anthropos. Link
6. Koutsouki, A., Roumelioti, N., & Zafeiriou, R. (2026). *INSPIRE D3.3 - Report on local services needs and social economy solutions.* (Project deliverable). Zenodo. https://doi.org/10.5281/zenodo.21236567.
7. López-García, D., …Tendero-Acín, G. (2021). Building agroecology with people. Challenges of participatory methods to deepen on the agroecological transition in different contexts. *Journal of Rural Studies*, *83*, 257–267. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.02.003
8. Migliore, G., Schifani, G., Guccione, G. D., & Cembalo, L. (2014). Food community networks as leverage for social embeddedness. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, *27*(4), 549–567. https://doi.org/10.1007/s10806-013-9476-5
9. Henfrey, T., Feola, G., Penha-Lopes, G., Sekulova, F., & Esteves, A. M. (2023). Rethinking the sustainable development goals: Learning with and from community-led initiatives. *Sustainable Development*, *31*(1), 211–222. https://doi.org/10.1002/sd.2384